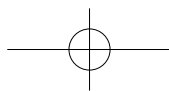
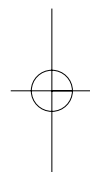
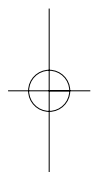
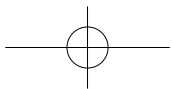
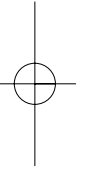
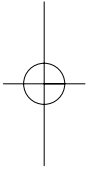

POESIA CATALANA DEL BARROC
ANTOLOGIA

Philologica: Sèrie Textos, 1
Col·lecció dirigida per Albert Rossich

POESIA CATALANA DEL BARROC
ANTOLOGIA

a cura d'Albert Rossich i Pep Valsalobre

edicions vitel·la

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb l'ajut de la Institució de les Lletres Catalanes.

Aquest treball s'insereix en el projecte BFF2002-02561 del MCyT (Ministerio de Ciencia y Tecnología).

Publicat per Edicions Vitel·la
Major, 8. 17141 Belcaire d'Empordà
Tel. i Fax 00 34 972 765 913
gemma.garcia@edicionsvitella.com
www.edicionsvitella.com

Primera edició: desembre 2006

© dels textos 2006, els autors
© d'aquesta edició 2006, Edicions Vitel·la

Coberta de Marc Vicens
Maquetació: Karàcters, estudi de maquetació
Impressió: Agpograf impressors s.a.

ISBN: 84-935295-4-0
Dipòsit legal: GI-1103-2006

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públics.

TAULA

Introducció	11
Criteris d'edició	25
Antologia	37
Francesc Vicent Garcia	
1. <i>Queixa's l'autor de l'abundància de poetes</i>	39
2. <i>Elogia un galant l'hermosura d'una dama</i>	40
3. <i>A una hermosa dama de cabell negre, que es pentinava en un terrat ab una pinta de marfil</i>	41
4. <i>Queixes d'un galant a una reixa perquè li impedia lo veure a una hermosa encomanada</i>	42
5. <i>Soneto</i>	43
6. <i>Soneto</i>	44
7. <i>A Apol·lo quan seguia a Dafne</i>	45
8. <i>A una dona que presumia d'hermosa</i>	46
9. <i>A una monja verolosa</i>	48
10. <i>Despedida d'una mossa plena de sement</i>	49
11. <i>Al lector</i>	50
12. <i>Oració panegírica que es digué en la Paeria de la ciutat de Lleida sobre l'elecció del rector d'aquella universitat literària en persona de don Felip de Berga i d'Aliaga per la nació valenciana [fragment]</i>	51
13. <i>A una dama que, patint una gran set, li donà son galant un jarro d'aigua</i>	61
14. <i>A una senyora que es feia la barba a baix</i>	62
15. <i>Epitafi a un gran bevedor d'aiguarent, lo qual morí de gota</i>	63
16. <i>Desengany del món [fragments]</i>	64
17. <i>Desengany a una senyora monja</i>	74

18. <i>A una necessària</i>	77
19. <i>A una mossa dormidora</i>	80
20. <i>Resposta a un soneto alabant-li lo romanç de la mossa dormidora</i>	88
21. <i>Faula d'Àpol·lo i Dafne</i>	95
22. <i>Refereix son amor, satirisant als poetes</i>	102
23. <i>Soneto ab labirinto</i>	105
Antoni Massanés	
24. <i>Al desengany del món i ses vanitats [fragments]</i>	108
Anònim	
25. <i>A la soledat i retiro</i>	120
Anònim	
26. <i>A unes profundes malencolies</i>	127
Anònim	
27. <i>Faula de Júpiter i Dànae</i>	129
Anònim	
28. <i>Faula de Vulcano, Venus i Marte</i>	132
Joan Terré	
29. <i>A un meravellós somni i al desengany del món</i>	140
Marc Antoni Ortí	
30. <i>Introducció al certamen [fragment]</i>	152
Pseudo-Oròsia d'Agullana	
31. <i>Sestina [...] castellana i catalana juntament</i>	156
Miquel Ferrando de la Càrcer	
32. <i>Vigilant despertador [fragments]</i>	158
Rafael Bover	
33. <i>[Romanç]</i>	165
Rafael Nogués	
34. <i>En les congoixes de la mort, lo que diu un fel contrit a un crucifix [fragments]</i>	167
Pere Antoni Jofreu	
35. <i>Cobles</i>	172
Josep Elies Estrugós	
36. <i>Sonet en menyspreu del Dimoni</i>	175
Pere Esteve	
37. <i>La guerra de Catalunya</i>	176

TAULA

7

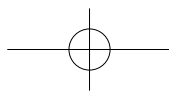
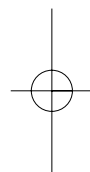
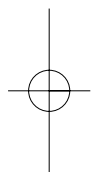
Pere Jacint Morlà	
38. <i>Siguidilles</i>	183
39. <i>Somi de l'Infern</i>	190
Llorenç Matheu i Sanz	
40. <i>A una mujer profana y tirana en el pedir</i>	201
41. <i>Exageración al significar el efeto de la vista de una dama</i>	202
42. <i>Al sanctíssim Sagrament, sots metàfora dels peixos</i>	203
Anònim	
43. <i>Als poetes cultos</i>	206
Josep Blanch	
44. <i>Sonet</i>	207
45. <i>A l'eixir una senyora al camp</i>	208
46. <i>A l'ausència d'una senyora</i>	209
47. <i>A una senyora</i>	210
48. <i>A la festa de Nostra Senyora per un altar que feren sos devots</i>	211
49. <i>A l'amor lasciu</i>	212
50. <i>A una monja vella</i>	213
51. <i>A una senyora</i>	214
52. <i>A la ronya de Josep Barceló, dit Betzola</i>	215
53. <i>A cert predicador</i>	216
54. <i>A l'ingrés de religió d'una senyora</i>	217
55. <i>Lletra a l'humano al to de "Ya te idolatro suave cadena etc."</i>	222
Francesc Fontanella	
56. <i>Altre soneto</i>	224
57. <i>Altre soneto</i>	225
58. <i>Muda d'altra manera lo sentit mateix del passat soneto</i>	227
59. <i>A la mort de Nise</i>	228
60. <i>Avorrit un amant de la sua dama, lamenta sa desven- tura</i>	229
61. <i>A la usança d'anar tapades les dames de París</i>	230
62. <i>A una calavera i rellotge de pols</i>	231
63. <i>Selva elegíaca</i>	232
64. <i>A l'abundosa Aganipe de la facultat legal, Pirene ilustre de la nació catalana, de les remotes aplaudida i</i>	

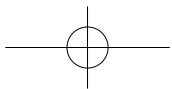
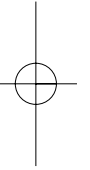
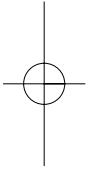
<i>de les estudioses envejada, al doctor Joan Pere Fontanella, Francisco Fontanella, son fill, per lo filial afecte consagra</i>	234
65. <i>Retrato impossible. Ègloga</i>	237
66. <i>De l'alquimista i apotecari</i>	245
67. <i>A l'ausentar-se l'amada Gileta, ab llàgrimes s'alamenta Gilet afligit i celebra l'hermosura de Gileta</i>	248
68. <i>Zelosa ràbia d'un amant</i>	249
69. <i>Romanç que escrigué Fontano embarcat en lo riu Mosa [fragment]</i>	251
70. <i>Resposta astrològica de Fontano a la petició d'una senyora dama</i>	254
71. <i>Al crucificat amor</i>	256
72. <i>Desengany del món</i>	260
73. <i>Altra lletra al mateix [sant Julià i santa Basilissa]</i>	264
74. <i>Lletra que féu en lo últim del siti de Barcelona l'any 1652</i>	266
Francesc Granollachs	
75. <i>A les llàgrimes de Fontano en la mort de Nise</i>	270
Anònim	
76. <i>Comparació de Catalunya ab Troia [fragments]</i>	271
Josep Català	
77. <i>Triümf d'Eulària en Montjuïc</i>	278
Anònim	
78. <i>A la rota de Montjuïc, dia de 26 de gener de 1641</i>	298
Anònim	
79. <i>Pinta a sa enamorada ab diferent estil que los demás</i>	299
Anònim	
80. <i>Desenganya's un galant dels amors profans i vanitats d'esta vida, desitjós del camí de l'altra</i>	300
Anònim	
81. <i>Pintura d'una fea</i>	302
Anònim	
82. <i>A l'Amor</i>	309
Anònim	
83. <i>A una dama molt hermosa i airosa</i>	312

Anònim	
84. <i>A les monges parleres</i>	314
Anònim	
85. <i>Solenes fiestas que celebró Valencia a la immaculada concepció de la Virgen María por el supremo decreto de N.S.S. pontífice Alexandro VII</i>	320
Francesc Mulet	
86. <i>Tractat del pet</i> [fragments]	322
Anònim	
87. [A <i>Lucrecia</i>]	337
Anònim	
88. <i>A les vanitats mundanes</i>	338
Josep Romaguera	
89. <i>Emblemma (Quare non comburatur rubus)</i>	339
90. <i>Ecos (Fallit imago)</i>	341
91. [A <i>l'arc iris</i>] (<i>Editus in lucem</i>)	347
Narcís Julià	
92. <i>Cobles en alabança dels sants quatre màrtirs Germà, Just, Paulí i Cici, les relíquies dels quals estan ab molta veneració en la santa iglésia catedral de Gerona</i>	349
Anònim	
93. <i>Demonstra com queden eternes les glorioses bassanyes del barons il·lustres</i>	352
Manuel de Sentmenat-Oms de Santa Pau i de Lanuza	
94. <i>En alabança dels bolets</i>	353
Manuel de Vega	
95. <i>Se pinta Catalunya en figura d'una hermosa dama que plora reclinada en lo sepulcre (laberint)</i>	361
Anònim	
96. <i>Dècima</i>	363
Anònim	
97. <i>Dècima</i>	364
Joan Bonaventura de Gualbes	
98. <i>Prohibeix lo censor d'indecències cortesanes la lectura del present llibre, per commissió del Rector de Bellesguard, a tots los continguts en lo present soneto</i>	365

99. <i>Obligacions de virrei i de capità general</i>	367
Anònim	
100. <i>Quartilla</i>	370
Anònim	
101. <i>Norabona a l'excel·lentíssima ciutat de Barcelona per haver vingut en ella l'augusto senyor don Carlos III, monarca d'Espanya, essent ella la primera que, ditxosa, logra los favors de tan soberà monarca entre totes les ciutats de sos dilatats i llegítims dominis</i>	371
Anònim	
102. <i>Pondera-se haver mort la Majestat Catòlica en son Real Palàcio en alabança del valor intrèpido que animava son cor</i>	379
Procedència dels textos	381
Bibliografia	393
Índex de primers versos	401

INTRODUCCIÓ

Aquest llibre no és una simple antologia. És, en primer lloc, una selecció de poemes que aspira a presentar una mostra representativa de la poesia catalana del segle XVII –gairebé set mil versos– basada sobretot en criteris de qualitat; és, també, una tria que aspira a reflectir la diversitat geogràfica i temporal amb què aquesta producció es desplega; i és, encara, un aplec que es proposa posar de relleu la gran varietat temàtica i formal de tota aquesta producció. Per arribar aquí hi ha hagut una tasca prèvia de molts anys de percaça de manuscrits, de comparació i classificació de versions; l'edició crítica de molts textos i la selecció dels millors; i, finalment, l'ordenació, l'estudi, la interpretació i l'anotació dels textos. Aquesta antologia és el resultat de tot això; però és, a més, una reivindicació, ja que no pretén tan sols mostrar una parcel·la del nostre passat literari, sinó denunciar els prejudicis que no havien permès valorar amb justícia tota aquesta riquesa patrimonial (Rossich 1997a). Aquest llibre, en fi, des del primer poema que l'enceta, és una provocació.

Des del primer poema: el sonet que obre el volum constitueix un testimoni irònic de l'increment de l'activitat poètica a la Catalunya del barroc, que contrasta amb la visió desdenyosa que hi han projectat els historiadors i erudits. Efectivament: la literatura catalana, a la primera meitat del XVII, és una explosió de creativitat mal estudiada, mal coneguda, mal explicada i mal valorada. Salvant les excepcions de rigor, el barroc no ha tingut gaire bona premsa, entre nosaltres. No s'ho mereixia, a la veritat: ni per l'augment incontestable de l'activitat poètica, ni pel recuperat monolingüisme d'alguns dels poetes de més relleu, ni per l'esforç de renovació de la llengua literària, ni per la incorporació del lèxic popular a la literatura. I és que, en l'evolució de la poesia catalana, l'època del barroc es manifesta com una rectificació estètica en tota regla. Per què? Certament, ni s'abandonen les formes mètriques introduïdes al Cinccents, ni es veu un

desinterès cap a la mitologia clàssica, ni s'obliden els referents retòrics o literaris, ni es perd d'ambició estètica. En això, la poesia del XVII continua l'estela del XVI i s'alça més amunt del que ho havien fet els seus predecessors a l'entrada de l'edat moderna. Així i tot, és una rectificació, perquè la poesia catalana trenca amb els models de la tradició, més o menys operatius al segle XVI, per assumir els models literaris castellans que en aquell moment vivien un moment d'esplendor. I perquè, com s'esdevé generalment en tot el barroc europeu, els poetes ja no es prenen seriosament determinades convencions temàtiques i metàfores estereotipades. El desenvolupament de la poesia burlesca, el tractament del lleig i l'escatològic, l'atracció pel pessimisme i la malfiança, l'emergència de temes com el desengany i el menyspreu del món s'expliquen, sobretot, per això.

En aquest recull hem procurat que s'hi reflecteixin tots els temes que caracteritzen l'estètica del barroc, al llarg d'aquest segle XVII convuls que hem allargat fins a la Guerra de Successió (1705-1714) —perquè el tall que aquest esdeveniment desgraciat suposarà en la vida política, cultural, econòmica i social marca l'entrada en una nova etapa d'una manera més profunda que no pas els primers anys de canvi dinàstic, al començament del segle XVIII. El període que tenim en consideració, per tant, abraça des dels primers poemes de Vicent Garcia, a la primera dècada del segle XVII, fins a la caiguda de Barcelona, el 1714. És veritat que aquest tall cronològic no esgota la poesia d'estètica barroca, que es perllongarà més enllà en el temps (els poemes d'Agustí Eura i els de molts altres autors en són una bona mostra); però no hem volgut fer encara més extens aquest volum. Pel mateix motiu, no incloem tampoc la poesia popular tradicional. Esperem poder-ho fer més endavant, ja que tenim la intenció de completar aquesta panoràmica amb un altre volum dedicat a l'època del renaixement i amb un més sobre la poesia anterior al romanticisme. En aquest darrer, inclourem un capítol dedicat a la poesia popular i tradicional de l'edat moderna.

El barroc literari català, i el poètic en concret, va ser un programa de modernització estètica que trencava amb una tradició que provenia, en bona part, de la poètica medieval (Ros-

sich 1997b). La modernitat poètica italiana que girava al voltant del petrarquisme era vista com una continuació de la gran poesia trobadoresca, que els catalans sentien més seva que ningú. O, almenys, tan seva com els provençals. Per això, en la renovació estròfica del renaixement els catalans hi participaven de ple dret, mentre contemplaven admirats la desclosa de la riquíssima literatura castellana de la que, anys a venir, se'n diria *edad de oro*. Però finalment es van rendir a aquest esplendor, com ho van fer, en major o menor grau, portuguesos, francesos i italians. L'enlluernament cap a la literatura castellana del barroc va comportar una invasió de lèxic poètic (veg. Feliu 2006) —“arrebol, bisarria, gosar, porfia, regocijar, rossicler”—, de fórmules sintàctiques que tensaven la llengua de manera agosarada, i de temes, tòpics i jocs retòrics que marcaven una ruptura amb les rígides convencions mètriques de la preceptiva posttrobadoresca.

Com dèiem en un altre lloc, «l'home barroc difícilment podia admetre, com ho feia la generació de l'emperador Carles, l'idealisme amorós dels petrarquistes, la cortesia gentil i un xic postissa de Castiglione i Bembo, la lluminosa atmosfera arcàdica on canten amorosos pastors, l'èpica expansiva i vitalista» (Valsalobre & Rossich 2001: Literatura de creació (I), p. 9). L'estètica del barroc necessitava elements de contrast o de distanciament que descobrissin i denunciessin il·lusions efímeres, somnis impossibles i esperances vanes. De manera que l'oposició, la paradoxa i la desidealització es convertiran en un poderós motor creatiu que revolucionarà els motius clàssics i diversificarà extraordinàriament els temes poètics. Fantasia i desengany, erotisme i degradació, cinisme i pedagogia, grandiloqüència i popularisme, rigor i descurança, tot cap dins la gran síntesi barroca. Nous temes, o renovats, compareixen en els nostres cançoners barrocs: la paròdia de les convencions literàries (núms. 5, 11, 22, 43, 53, 79; veg. Rossich 1989), el blasme de les devocions mongils (9, 17, 39, 50, 84), la descripció de la lletgesa (19, 81), l'interès per l'escatologia (10, 18, 86), la solemnització del panegíric (12), l'èpica sacra al servei de la política (77) o el conreu de la sàtira amb la mateixa intenció (96, 97), la

consideració del pas del temps (72), l'advertència del desengany (16, 24, 26, 29, 80, 88).

Alhora, el desencadenament d'esdeveniments històrics i la intervenció cega dels elements es conjuren per tensar encara més unes mentalitats avesades per força al fatalisme i la resignació: les riqueses vingudes d'Amèrica i la bancarrota de les arquees de l'estat, les guerres que arruïnen els imperis, els freds que maten els arbres i frustren les collites, les pestes que delmen les famílies... A la primera meitat del XVII, especialment, tot és excés i desproporció, fins i tot els flagells de la guerra, el fred i la pesta. Per a l'home desenganyat del barroc, enfrontat al vertigen de les aspiracions mundanes i els avatars de la fortuna, el refugi ascètic de l'aïllament i la solitud s'alcen com la darrera solució (cf. l'elogi de la vida rural del núm. 25).

La poesia barroca branda amb complaença la seva quota d'excés, de grandiloqüència, de desproporció. Així, al costat de la retòrica més inflada pot aparèixer el burlesc més degradant. Ja ho havíem escrit en un altre paper: «Ja que tot són aparences, l'art pot tenir tant de sentit descobrint els aspectes més negres de la realitat com contribuint a disfressar-la. Això és, doncs, el que faran els autors barrocs, capaços d'extremar al màxim la lluminositat, el luxe i la sensualitat i de revelar-ne simultàniament la misèria o la vulgaritat. Mai el sublim no ha estat tan a prop del ridícul. [...] L'estètica efectista promou un procés de retorització de la literatura, amb l'acumulació de figures estilístiques, tant semàntiques (metàfores, metonímies, perífrasis, hipèrboles) com sintàctiques (antítesis, hipèrbatons) i lèxiques (concisió sentenciosa o acumulació de paraules, ús de cultismes, estrangerismes i mots insòlits), però també amb innovacions formals o experiments mètrics insòlits, com la incorporació de jocs visuals (laberints, jeroglífics, etc.) al text literari» (Rossich 1985: 166-168).

Tot això ho podrem veure aquí. La decepció, el pessimisme, la visió del món com un teatre, on tot és aparença o il·lusió, portarà l'home barroc a conrear tant la literatura ascètica (71) com la pornografia, des de la més descarnada (14, 35) a la més exemplar, per dissuassòria (9, 10). L'atracció per l'experimentalisme